

Unidades fraseolóxicas especializadas e tradución

Alejandro Pastor Lara¹

Universidade de Santiago de Compostela

O obxectivo do presente traballo é, por unha parte, presentar unha visión das diferentes concepcións sobre as unidades fraseolóxicas especializadas que podemos atopar na bibliografía dispoñible, ó tempo que expo-la importancia que o contexto ten na identificación e estudo das variacións discursivas das UFE verbonominais. Neste sentido, seguindo a proposta de Gouadec (1994), expómo-la necesidade de amplia-lo concepto actual de fraseoloxía especializada, de xeito que non só se consideren fraseolóxicas as combinacións verbonominais fixas do discurso especializado, senón tamén determinadas fórmulas supraoracionais estereotipadas que presentan alto grao de fixación e recorrencia en determinados tipos de texto. É desexo noso que, deste xeito, se poidan dar respostas ás necesidades lexicográficas e terminográficas que demandan os profesionais da tradución e redacción de textos especializados. Para iso analizámo-los comportamentos discursivos de determinadas unidades fraseolóxicas especializadas verbonominais nun corpus de 100 sentenzas de tipo penal en castelán e alemán. O resultado da nosa análise foi que moitas das posibilidades transformacionais e paradigmáticas que presentaban estas unidades dentro do discurso estaban relacionadas coa súa inserción dentro de determinadas fórmulas supraoracionais estereotipadas que se repiten invariablemente en determinados tipos de texto.

Palabras clave: unidades fraseolóxicas especializadas, tradución, fórmulas supraoracionais estereotipadas, posibilidades transformacionais.

The aim of this work is, on the one hand, to present a vision of the different conceptions on the specialized phraseological units that we can find in the available bibliography, and, on the other hand, to raise the necessity to extend the present concept of specialized phraseology, so that not only the fixed verb-substantive combinations of the specialized speech are considered as phraseological, but also some stereotyped formules that show some degree of fixation and recurrence in certain types of text. Lexicographical and terminographical works should give answer to the needs that the professionals of the translation and specialized text writing demand. That is why we have analyzed the discursive behaviors of certain specialized phraseological units in a corpus of 100 criminal judgements in Spanish and German. The result of our analysis was that

---

Data de recepción 15/06/2010 Data de aceptación 26/07/2010

¹ Tradución de Sergio Pérez Monge.

many of the paradigmatic possibilities that these units presented within the speech were related to their insertion within certain stereotyped formulae that are repeated invariably in certain types of text.

Keywords: Specialised phraseological units, translation, stereotyped formulae, paradigmatic possibilities.

1. Introducción

Falar de fraseoloxía especializada supón entrar no terreo da descrición e diferenciación das unidades complexas ou polilexemáticas da lingua. Nos últimos anos este tema interesoulles a moitos autores que, dende moi diversas perspectivas lingüísticas que van dende a lexicografía e a lingüística comparada ata a terminoloxía ou a tradutoloxía, abordaron o estudo deste tipo de unidades. Deste xeito, como apunta Lorente Casafont (2001), unha das principais dificultades que atopamos no estudo da fraseoloxía dos textos especializados é a falta de consenso dos especialistas sobre os parámetros que fan posible a identificación no discurso das combinacións fraseolóxicas especializadas e que nos permitan ademais distinguir estas fronte ó resto de estruturas sintagmáticas fixas que forman parte dos textos, posto que non existe unha fronteira definida entre a fraseoloxía xeral e a especializada. Polo tanto, mentres que non existan unhas directrices claras que determinen cales son as unidades que entran dentro do espectro do estudo da fraseoloxía e qué diferenzas existen entre as unidades da fraseoloxía xeral e as da fraseoloxía especializada, dificilmente se poderá conseguir un tratamento sistemático e consistente das unidades fraseolóxicas especializadas nos produtos lexicográficos e terminográficos.

O problema fundamental radica no feito de que non se poden establecer categorías discretas de unidades dentro da lingua, xa que a propia dinámica do uso lingüístico fai que o límite entre lingua xeral e lingua de especialidade sexa difuso. Polo tanto, o importante neste sentido será establecer unha serie de criterios consistentes que axuden os lexicógrafos e terminógrafos a recolle-las unidades fraseolóxicas dun xeito coherente e sistemático nas obras que elaboren.

Dende a década dos noventa, os avances no terreo da lingüística aplicada, no da análise do discurso, no da terminoloxía e no da tradutoloxía puxeron de manifesto a importancia que o “discurso repetido” ten para o estudo das chamadas linguaxes de especialidade, sobre todo dende o punto de vista da didáctica da tradución especializada e das linguas de especialidade ou para fins específicos. Dende o punto de vista do contido, as unidades fraseolóxicas especializadas funcionan como unidades transmisoras do coñecemento na medida en que fan referencia a procesos e accións típicas dun ámbito do saber humano. Ademais, dende o punto de vista da cohesión textual, Roberts (1994:61) considera que a macroestrutura dos textos científicos é produto dunha rede de unidades fraseolóxicas especializadas, que son as que contribúen a entretece-lo contido que o emisor quere transmitir. Polo tanto, estas unidades cumpren unha dobre función dentro do texto: referencial e cohesionadora.

A diversidade de criterios que podemos atopar na extensa bibliografía dispoñible para acoutar e clasifica-las unidades sintagmáticas do discurso leva tamén a unha

diversidade denominativa, o cal implica que á hora de estuda-la fraseoloxía propia dun dominio concreto do saber humano, a nosa primeira decisión, á vista da bibliografía consultada, consistirá en optar por unha terminoloxía específica para o noso obxecto de estudo. Os termos máis recorrentes na bibliografía son: *colocaciones terminolóxicas* (Alonso Ramos 1993); *colocaciones especializadas* (González Rey 2002, Ruiz Gurillo 2002); *frasema* (“*Phrasem*” en Greciano 1993); *coocurrente* (“*coocurrent*” en Lainé / Pavel / Boileau 1992); *unidad fraseolóxica* (“*unité phraseologique*” en Gouadec 1994 e *unidad fraseolóxica* en Bevilacqua 1996); *unidad fraseolóxica especializada* (Cabré Castellví / Lorente Casafont / Estopà Bagot 1996; Bevilacqua 1999, 2004); *combinaciones de palabras* (“*Wortkombinationen*” en Busse 2002).

Tal diversidade de denominacións non implica forzosamente diversidade conceptual, xa que cada unha das citadas no parágrafo anterior non corresponde necesariamente a unha concepción ou definición específica de unidade fraseolóxica especializada. De feito, hai autores como Busse (2002) que intercalan no seu traballo conceptos como fraseoloxismo e combinación de palabras (no orixinal *Wortkombination*) sen precisar cal é a diferenza entre ambos. Pola nosa parte, seguindo a Cabré Castellví, Lorente Casafont e Estopà Bagot (1996) e Bevilacqua (2004), empregarémola denominación *unidade fraseolóxica especializada* (en adiante UFE) para referirnos a aquelas unidades polilexemáticas que presentan restricións de combinación establecidas polo uso, no sentido coseriano do termo², e unha frecuencia de uso relevante en textos especializados, reservando a denominación *colocación léxica* para aqueles sintagmas que presentan restricións combinatorias na lingua xeral.

Como xa mencionamos máis arriba, a revisión bibliográfica lévanos a constatar que o estudo das UFE pódese acometer dende perspectivas lingüísticas diferentes tales como a fraseoloxía xeral ou a teoría da terminoloxía. O obxectivo do noso traballo é, por un lado, presentar unha visión das diferentes concepcións sobre as unidades fraseolóxicas especializadas que podemos atopar na bibliografía dispoñible, ó tempo que expo-la importancia que o contexto ten na identificación e estudo das variacións discursivas das UFE verbonominais. Neste sentido, seguindo a proposta de Gouadec (1994), expómona necesidade de amplía-lo concepto actual de fraseoloxía especializada, de modo que non só se consideren fraseolóxicas as combinacións verbonominais fixas do discurso especializado, senón tamén determinadas fórmulas supraoracionais estereotipadas que presentan alto grao de fixación e recorrencia en determinados tipos de texto. É o noso desexo que, deste xeito, se poida dar resposta ás necesidades lexicográficas e terminográficas que demandan os profesionais da tradución e redacción de textos especializados. No entanto, non se debe esquecer que, como fai constar Lorente Casafont (2001), tódalas perspectivas son complementarias e os postulados e traballos elaborados dende calquera óptica son de grande utilidade para aborda-lo estudo das UFE.

---

² Entendemos polo tanto que se trata de unidades fixadas na norma e non no sistema como é o caso das locucións idiomáticas, posto que é o uso que delas fan os falantes o que crea a estabilidade do vínculo semántico entre os dous lexemas. Se tomamos un exemplo da lingua xeral, vemos que polo xeral dicimos *zanjar una polémica* e non *cutar* ou *parar una polémica*, aínda que non hai ningunha norma no sistema da lingua que nos impida tales combinacións.

2. Unidades fraseolóxicas especializadas e terminoloxía

A investigación no terreo da fraseoloxía especializada non xurdiu dentro do marco dos estudos de fraseoloxía xeral, senón que ten as súas raíces no estudo dos termos e das relacións que estes establecen co resto de unidades léxicas dentro do discurso especializado. De feito, o mesmo Fleishcher (1982:71ss.) propón que sexa a terminoloxía a encargada do estudo dos termos plurilexemáticos. Porén, o interese principal dos estudos terminolóxicos non son as combinacións de palabras en si mesmas, senón as combinacións de palabras só na súa capacidade de representar conceptos (termos plurilexemáticos) ou de constituí-la contorna estable dos termos dentro do discurso (unidades fraseolóxicas especializadas); por iso é polo que, en lugar de realizarse traballos de corte integral co obxectivo de analizar e caracteriza-los diferentes tipos de combinacións de palabras “máis ou menos” estables que aparecen nos diferentes campos da comunicación especializada, a maioría de estudos realizados ata a data céntranse fundamentalmente na relación existente entre a terminoloxía e a fraseoloxía (Kjaer 2007). Polo tanto, ata ben entrados os anos 80, non houbo unha relación constante entre os estudos de corte terminolóxico e os estudos de corte fraseolóxico.

Dende a perspectiva da terminoloxía, e máis concretamente dende a Teoría Comunicativa da Terminoloxía (en adiante TCT) proposta por Cabré Castellví (1993) preténdese dar conta do léxico especializado como un compoñente máis da comunicación especializada. Para a TCT, os termos, do mesmo xeito que o resto de unidades lingüísticas, poden estar suxeitos a unha normalización, poden ser obxecto de estudo para a confección de glosarios e aplicacións terminográficas, poden estar suxeitos a accións destinadas á planificación terminográfica, pero sempre partindo dunha descrición previa dos usos reais nos que os termos ocorren. Polo tanto, trátase dun modelo eminentemente descritivo. É precisamente esta convicción de que o estudo da terminoloxía dun ámbito concreto se debe levar a cabo no contexto natural no que esta ocorre, no noso caso, nos textos especializados, a que leva á TCT a amplia-lo seu radio de estudo para dar conta non só dos termos como elementos illados, senón tamén do resto de unidades que se relacionan con eles no discurso especializado. De aí, o interese da TCT polo estudo da fraseoloxía.

O interese pola fraseoloxía por parte da TCT deriva da convicción de que tanto unidades terminolóxicas como unidades fraseolóxicas son transmisoras de coñecemento especializado e, polo tanto, deben ser obxecto de estudo da terminoloxía. Para este modelo lingüístico, as UFE defínense como o “ambiente” ou coocorrentes máis frecuentes dos termos (Bevilacqua 2004:23; Cabré Castellví, Lorente Casafont e Estopà Bagot 1996). Trátase, pois, de combinacións sintagmáticas formadas por dous elementos, un núcleo terminolóxico, formado por unha unidade terminolóxica (en adiante UT) independentemente de que se trate dunha unidade simple ou plurilexemática, e un núcleo verbal que pode estar formado por un verbo derivado verbal³ (substantivo deverbal ou participio). Según Bevilacqua (2004:26) e Cabré

---

³ Por este motivo Bevilacqua (2004: 27) prefere falar de *núcleo eventivo*, no canto de *núcleo verbal*.

Castellví, Lorente Casafont e Estopà Bagot (1996) a frecuencia destes sintagmas é elevada en determinados textos ou ámbitos especializados⁴. Dende esta perspectiva o punto de partida da descrición é o termo, a partir do cal se busca identifica-los seus coocorrentes, mentres que dende outras perspectivas como a fraseoloxía xeral, a análise parte dunhas estruturas morfosintácticas preestablecidas⁵.

3. Unidades fraseolóxicas especializadas e fraseoloxía xeral

Segundo Kjaer (2007), moitos fraseólogos mostráronse ata agora reticentes a estudar en detalle as combinacións de palabras propias dos textos especializados, porque a comprensión en detalle do seu significado e funcionamento dentro do discurso é inseparable dun coñecemento profundo da ciencia ou profesión concreta que se pretende estudar. Neste sentido, Greciano (1995) argumenta que tanto o tema (en orixinal “*Sachverhalt*”) como a lingua configuran o texto especializado. Isto implica que non se poida analiza-la lingua dun texto especializado sen ter en conta a interdependencia que se establece entre a fraseoloxía e o contexto social e profesional no que se usa. Polo tanto, como propón Sandrini (1996), para analizar unha unidade calquera, xa sexa esta fraseolóxica ou terminolóxica, dun ámbito concreto do saber, primeiro hai que estudar que función representa a unidade que nos propoñemos estudar dentro do ámbito concreto do que é propia.

A estreita relación entre lingua e ámbito de especialidade podería facer pensar que a fraseoloxía das linguaxes de especialidade constitúe un caso singular e que os conceptos, categorías e métodos de análise da fraseoloxía xeral non son aplicables ó estudo das combinacións restrinxidas de palabras dentro dos textos especializados. Neste sentido, autores como Kjaer (2007) opinan que aínda que moitas das categorías da fraseoloxía xeral non son aplicables ó estudo das UFE (p. ex. as unidades fraseolóxicas propias dun autor concreto) outras, como as construcións con verbo soporte, cobran gran relevancia no estudo da fraseoloxía dos textos especializados, sobre todo no que respecta ó discurso xurídico.

Polo tanto, a maioría dos fraseólogos coinciden en considera-la fraseoloxía especializada un subxénero da disciplina fraseolóxica, que precisa unha revisión e redefinición dos conceptos e métodos de análise establecidos, de modo que poida dar resposta ás particularidades e trazos propios do seu obxecto de estudo.

Os recentes estudos no campo da lingüística de corpus en relación co funcionamento das unidades fraseolóxicas dentro dos textos especializados puxeron de manifesto que

---

⁴ Como sinalan Lorente (2001) e Bevilacqua (1996: 31) hai que ter en conta que a frecuencia de determinadas “fórmulas rutineiras” dos textos xurídicos, cuxa aparición normalmente se limita a unha vez por texto, non se pode medir en relación a un único texto, como é o caso das colocacións especializadas, senón en relación a todo o ámbito de especialidade.

⁵ Dende o punto de vista morfosintáctico, traballos como os de Koike (2001), Írsula Peña (1994) ou Corpas Pastor (1996) para as colocacións da lingua xeral seguen a proposta de Hausmann (1990), que establece unha serie de patróns morfosintácticos para clasificalas. A citada proposta establece seis estruturas diferentes: subst. + (prep.) + subst. (*bomba de calor*), subst. + adx. (*sentencia absolutoria*), V + subst. (*presentar una denuncia*), subst. + V. (*el juez ha dictaminado*), V. + adv. (*rogar encarecidamente*) e adv. + adx. (*estrechamente relacionado*).

os trazos definitorios das unidades fraseolóxicas, isto é idiomaticidade, lexicalización e estabilidade estrutural, deben ser redefinidos de maneira que poidan dar conta das particularidades que presentan as UFE do discurso especializado. Neste sentido, é importante destacar que nas linguaxes de especialidade non é apropiado falar de “idiomaticidade”, entendida esta como o feito de que o significado dunha UFE non sexa produto dos significados individuais dos seus constituíntes. Isto débese a que, aínda que existan significados figurados en moitos dos verbos que forman parte de UFE, as unidades das linguaxes de especialidade tenden a revelar un significado monosémico, de maneira que se garanta a comunicación fluída entre expertos evitando dar lugar a dobres interpretacións dunha mesma mensaxe. Neste sentido, autores como Kjaer (2007) argumentan que a natureza do vínculo que se establece entre os diferentes constituíntes da unidade está causada por factores como recorrencia e reprodución de determinadas combinacións de palabras en situacións extralingüísticas e contextos textuais concretos, de aí que non se poida falar de idiomaticidade como tal nas UFE, senón máis ben de idiosincrasia e estereotipicidade en determinadas situacións discursivas e xéneros textuais concretos.

Neste mesmo sentido, Feilke (2004: 58) considera que o modelo de centro-periferia introducido por Fleischer (1982)⁶ parece estar obsoleto e debe dar paso a un modelo de análise diferente no que a coocorrencia convencional das unidades léxicas en determinadas situacións comunicativas concretas constitúa o trazo fundamental das unidades fraseolóxicas.

Moi en consonancia coa proposta de Feilke, o centro prototípico da fraseoloxía especializada está ocupado por construcións verbonominais de significado transparente, que presentan restricións combinatorias establecidas polo uso e cuxa frecuencia de uso é relevante en determinados tipos de textos ou de discursos especializados. Trátase, polo tanto, de unidades que se achegan máis ó terminolóxico que ó fraseolóxico. Neste sentido, as UFE débense analizar en termos de idiosincrasia, estabilidade externa ou pragmática (no sentido de Írsula Peña 1994), reproducibilidade e recorrencia en determinadas situacións comunicativas, e non tanto en termos de idiomaticidade ou irregularidades sintácticas e semánticas como ocorre coas unidades da fraseoloxía xeral. Estámonos referindo a unidades de tipo *dictar sentenza*, *sentar precedente*, *casar una sentenza* etc.

Ó igual que na lingua xeral, no estudo da fraseoloxía dos textos de especialidade establécense dúas concepcións do fenómeno fraseolóxico. Unha estreita, que considera

---

⁶ Fleischer na súa proposta de 1982 considera que o prototipo de unidade fraseolóxica está formado por unidades poliléxicas, cun alto grao de fixación semántica e sintáctica e cuxo significado como unidade é idiomático. É dicir, aqueles fraseoloxismos, cuxo significado como unidade non é o resultado da suma dos significados individuais dos seus compoñentes, ó contrario do que ocorre coas unidades que nos ocupan no presente traballo. Neste sentido, algúns especialistas baséanse na proposta de Fleischer (1982) que expón que as unidades fraseolóxicas están integradas dentro dun *continuum*, cuxo núcleo está representado polo prototipo de unidade fraseolóxica, poliléxica, fixa e con trazo de idiomaticidade. Na periferia deste *continuum* fraseolóxico sitúanse as unidades que nos interesa estudar no presente traballo, posto que son unidades que presentan o nivel de fixación máis baixo e cuxo significado non é idiomático senón composicional, por iso están situadas no límite cos sintagmas libres do discurso.

que os estudos fraseolóxicos deben dar conta unicamente do funcionamento das unidades prototípicas e que está representada por autores como Kjaer (2007) ou o propio *Instituto Alemán de Normalización* (DIN) que na súa norma DIN 2342 define a fraseoloxía especializada como o “conxunto de unidades fraseolóxicas que forman parte dunha linguaxe de especialidade” e as unidades fraseolóxicas especializadas como “a unión dun verbo e un grupo nominal fixo co fin de expresar accións, procesos, estados e relacións propias dun campo ou unha actividade especializada concreta, como por exemplo: *gitar una letra de cambio, extraer una muela* ou *otorgar un testamento*” (DIN 2342 1992:3). Disto pódese deducir que dende esta concepción o obxecto de estudo da fraseoloxía son exclusivamente as construcións verbonominais fixas do discurso especializado.

Ó mesmo tempo, hai autores como Gouadec (1994) ou Hohnhold (1993) que expoñen a necesidade de amplia-lo obxecto de estudo da fraseoloxía especializada a outro tipo de combinacións fixas de palabras de maneira que se poida dar resposta ás necesidades lexicográficas que cada vez máis se están demandando dende os profesionais da tradución e redacción de textos especializados.

4. Unidades fraseolóxicas especializadas e teoría da tradución

Como xa comentamos no apartado anterior, dende a perspectiva da tradución de textos especializados, estase a demandar cada vez máis un concepto de fraseoloxía especializada máis amplo que non só atenda ós comportamentos das construcións verbonominais propias dos textos especializados.

Entre as propostas tradutolóxicas para o estudo das UFE destacan sobre todo os traballos de Gouadec (1994) e Roberts (1995). Trátase dun modelo de análise que intenta identificar e describir aquelas unidades útiles para a redacción e tradución de textos especializados. Así, Gouadec (1994) argumenta que as UFE se caracterizan pola súa estereotipicidade, entendida esta como a recorrencia nos textos especializados, e a súa especificidade nun determinado dominio. Para este autor, as UFE non son unicamente os sintagmas fixos do discurso especializado, senón que tamén son unha serie de caracteres que se repiten de modo invariable nun tipo de discurso especializado. Estas series de caracteres forman segundo este autor unha *matriz*, composta por elementos fixos e elementos que están suxeitos á variación. En certos aspectos, as *matrices* de Gouadec lembran ás locucións con “casas baleiras” da fraseoloxía xeral do tipo *ser el vivo retrato [de alguien]*; onde a casa *[de alguien]* se debe actualizar en función do contexto comunicativo concreto. Estas matrices propostas por Gouadec están constituídas tanto por elementos léxicos autosemánticos como por elementos gramaticais sinsemánticos e, en certa medida, como propón Tabares Plasencia (2008), poden considerarse análogas ás *colocacións gramaticais* de Benson (1985). Os elementos léxicos que compoñen estas secuencias estereotipadas poden estar ocupados por unidades terminolóxicas ou por unidades da lingua xeral.

Segundo Bevilacqua (1994), que aplicou os criterios de Gouadec (1994) para tratar de acoutar e analizar as UFE propias do ámbito do Dereito Medioambiental, forman exemplos típicos deste tipo de secuencias: *a efectos de [X]*, *establecimiento de criterios*

y patrones de [X], causar [X], responder por [X], en cumplimiento de la lei [X], compete a [X] hacer [Y] etc. Segundo esta autora, a tipoloxía sintáctica das unidades que Gouadec recolle como fraseolóxicas oscila entre o sintagma e a cláusula completa. O problema fundamental que atopa Bevilacqua ó aplica-los criterios de Gouadec para o seu traballo é que lle resultan insuficientes para a discriminación entre unidades da lingua xeral e da lingua especializada, xa que matrices como *causar [X]* ou *a efectos de [X]* aparecen tanto en textos xerais coma nos especializados, e só forman parte do léxico especializado cando a “casa baleira” da matriz está ocupada por unha UT. Porén, a perspectiva de Gouadec resulta interesante para o estudo de determinadas “fórmulas estereotipadas” do discurso especializado que polo xeral adoitan abarcar máis dunha cláusula e nas que frecuentemente se atopan inseridas outras unidades fraseolóxicas menores, compostas polas UFE sintagmáticas que constitúen o núcleo da fraseoloxía especializada. Estámonos referindo a fórmulas do tipo “*debemos condenar y condenamos*”, “*debemos declarar y declaramos haber lugar al recurso de casación interpuesto por D. [X]*”, “*Así, por esta nuestra sentencia, lo pronunciamos, mandamos y firmamos*” etc. Así podemos comprobar como dentro destas tres fórmulas estereotipadas podemos atopar inseridas diferentes UFE menores tales como: *condenar a un acusado, interponer un recurso de casación, pronunciar una sentencia, mandar una sentencia, firmar una sentencia* etc.

Polo tanto, dende a óptica da tradución preténdese amplia-lo concepto de UFE de maneira que se poidan identificar e acoutar aqueles segmentos textuais que presentan un índice de recorrencia elevado en determinados tipos textuais e que poidan ser útiles para a práctica da tradución. Este concepto de UFE excede os límites do sintagma e ten moito en común coa tipoloxía que ofrecen Wotjak e Heine (2005) para as unidades da lingua xeral. Estas autoras ofrecen unha clasificación moi similar á de Corpas Pastor (1996). Porén, presentan algunhas diferenzas dignas de mención. Así, aínda que se respecta a división entre as UFE que sintacticamente funcionan como un constituínte da cláusula daquelas que se sitúan ó nivel da cláusula, a súa subclasificación varía un pouco. Wotjak e Heine (2005) a nivel suboracional diferencian entre *colocacións*, *construcións con verbo soporte* e *fraseolexemas* (locucións na clasificación de Corpas Pastor). Polo que respecta ó nivel supraoracional, estas autoras diferencian entre *paremias*, *fórmulas rutineiras* e *textos formularios*. Como veremos no apartado seguinte, o concepto de *textos formularios* ou de fragmentos de texto que presentan un alto nivel de estereotipicidade e fixación será de grande utilidade á hora de trata-las UFE de textos marcadamente estereotipados como é o caso dos textos legais.

5. Cara a un concepto formulario das UFE

Unha vez revisadas as diferentes concepcións de UFE que podemos atopar na bibliografía ó respecto, o obxectivo do presente apartado é propor unha definición de UFE que resulte operativa para a práctica da tradución e redacción de textos especializados.

Coincidimos con Cabré Castellví (1996) ó considerar que o estudo dos comportamentos lingüísticos de calquera unidade do discurso e das relacións que esta establece co resto de unidades que compoñen o discurso debe acometerse dentro dos

contextos de uso reais nos que a unidade ou tipos de unidades que nos interesa estudar ocorren. Por este motivo, e dado que o noso obxecto de estudo son as unidades terminolóxicas e os seus coocorrentes máis frecuentes no discurso xurídico procesal-penal, construímos un corpus con sentenzas de tipo penal. Os textos que forman o noso corpus español están extraídos da páxina web do Tribunal Supremo español (www.poderjudicial.es), que foi consultada en repetidas ocasións entre o 15 de marzo e o 3 de xullo do 2009. Trátase pois de sentenzas de ámbito xurídico-penal que dirimen recursos de casación e que foron ditadas e publicadas na citada páxina web entre o 1 de xaneiro e o 3 de xullo do 2009. Pola súa parte, o corpus alemán está formado por sentenzas extraídas da páxina web do *Bundesgerichtshof* (www.bundesgerichtshof.de), tamén do ámbito xurídico-penal, que resolven igualmente recursos de casacións (*Revision*) e que foron ditadas e publicadas nas mesmas datas que as sentenzas que compoñen o corpus español. O período de consulta das mesmas correspóndese así mesmo co do corpus español. Neste punto, cabe destacar que aínda que ámbolos tribunais representan a última instancia xudicial dentro dos seus respectivos ordenamentos xurídicos, o *Bundesgerichtshof* e o Tribunal Supremo español non son exactamente equivalentes, xa que o primeiro só posúe xurisdición en materia civil e penal, posto que as xurisdicións militar, contencioso-administrativa xeral, contencioso-administrativa da Facenda Pública, contencioso-administrativa de asuntos sociais e a social (ou laboral) alemás están representadas por cadanseu tribunal supremo, a diferenza do que ocorre en España, onde unicamente hai un Tribunal Supremo dividido en distintas salas: a Sala do Civil, a Sala do Penal, a Sala do Contencioso-Administrativo, a Sala do Social e a Sala do Militar.

Polo xeral, o tradutor ante a tarefa de traducir unha UFE dunha lingua a outra pode verse ante diversas situacións, das que imos destacar tres: a) descoñece se na lingua de chegada existe unha unidade fraseolóxica fixada para formula-la noción que se propón traducir; b) os dicionarios bilingües ou multilingües especializados ofrécenlle diversas posibilidades e ignora cal pode se-la máis axeitada para o suposto concreto da tradución ó que se enfrenta; c) non é consciente de que a súa decisión tomada a favor dunha das alternativas ofrecidas pola(s) ferramenta(s) terminográfica(s) empregada(s) pode xerar confusión no receptor do texto traducido. Ademais destes problemas, derivados da falta de competencia terminolóxica que xeralmente posúen os tradutores, o principal problema adoita radicar na inserción da unidade dentro do discurso especializado. Neste sentido é importante salientar que os equivalentes de tradución non se establecen a nivel do sistema da lingua senón en función do contexto comunicativo concreto, de aí que sexa preciso que as obras lexicográficas e terminográficas dean información non só do compoñente semántico das unidades fraseolóxicas que recollen, senón tamén dos comportamentos discursivos das mesmas, entendendo por comportamentos discursivos as relacións sintagmáticas e paradigmáticas ou transformacionais que as unidades poden presentar dentro do discurso e que, polo xeral, acostuman ser bastante diferentes nunha e noutra lingua. Así, por exemplo, o feito de que unha UFE en español poida aparecer nominalizada en determinados contextos non significa que en alemán tamén vaia presentar esa mesma posibilidade transformacional, xa que hai que ter en conta que estas posibilidades transformacionais son ata certo punto idiosincrásicas en cada lingua. Ademais, en tipos

textuais tan estereotipados como as sentenzas, como veremos a continuación, as posibilidades transformacionais das UFE dependen en gran medida da súa inserción en fragmentos textuais que se repiten invariablemente ó longo do noso corpus.

Así, se tomamos, por exemplo, a UFE *anular una sentencia* observamos que aparece recollida no corpus español en 23 ocasións. Destaca, ademais, que a UFE *anular una sentencia* aparece sempre nos mesmos contextos que a UFE *casar una sentencia*⁷, e que sempre que estas dúas UFE coocorren no noso corpus é dentro dunha fórmula fixa de casación que se repite invariablemente nas 23 sentenzas. Polo que respecta ás variacións sintácticas e morfolóxicas vemos que nesta fórmula as UFE aparecen sempre conxugadas en perfecto de voz pasiva:

- (1) *En la causa incoada por el Juzgado de Instrucción número 5 de Lorca, con el número 3/2006 contra Miguel Ángel, en libertad provisional por la presente causa, en la cual se dictó sentencia por la mencionada Audiencia con fecha 20 de Noviembre de 2007, que **ha sido casada y anulada** por la pronunciada en el día de hoy por esta Sala Segunda del Tribunal Supremo, integrada por los Excmos. Sres. expresados al margen, bajo la Ponencia del Excmo. Sr. D. José Antonio Martín Pallín, que hace constar lo siguiente: (459/2009)*

Esta fórmula de casación que aparece invariablemente no encabezamento de 23 sentenzas diferentes do noso corpus, dános idea do grao de fixación destas UFE maiores. Dentro desta fórmula supraoracional, atopamos inseridas diferentes UFE verbonominais, que presentan sempre as mesmas variacións sintácticas e transformacionais. Así, a unidade *incoar una causa* aparecerá nas 23 ocasións nas que se repite esta fórmula co núcleo verbal en forma de adxectivo deverbal modificando a base da ‘causa’. Ó mesmo tempo, observamos que a UFE *dictar sentencia* aparece invariablemente co núcleo verbal conxugado en indefinido e atópase inserida dentro dunha oración subordinada de relativo cuxo antecedente é o substantivo ‘causa’. Polo tanto, parece que as UFE verbonominais constitúen os segmentos fixos destas fórmulas, que á súa vez abren ocios para que o falante (no noso caso o xurista) poida introduci-la información relativa ós detalles no caso concreto que se está a xulgar.

Durante a exploración do corpus para a extracción dos coocorrentes máis frecuentes do termo *sentencia*, puidemos comprobar que non se trataba dun fenómeno illado e que outras UFE como *leer una sentencia* e *publicar una sentencia*, que están recollidas cada unha en 26 casos en todo o corpus español, tamén aparecen sempre nunha mesma fórmula supraoracional que se sitúa ó final das sentenzas nas que aparece. Ademais, canto ás variacións paradigmáticas vemos que nesta fórmula as UFE se atopan co núcleo verbal sempre conxugado en voz pasiva:

---

⁷ Cabe destacar que en castelán as UFE *casar* e *anular una sentencia* non se poden considerar absolutamente sinónimas, xa que só o Tribunal Supremo e os Tribunais Superiores de Xustiza das Comunidades Autónomas teñen potestade para casar, mentres que calquera tribunal pode anula-la decisión doutro tribunal inferior.

- (2) **Leída y publicada** ha sido la anterior sentencia por el Magistrado Ponente Excmo. Sr. D Luís-Román Puerta Luís, estando celebrando audiencia pública en el día de su fecha la Sala Segunda del Tribunal Supremo, de lo que como Secretario certifico. (234/2009)

Este fenómeno non é exclusivo do español e vemos como no alemán tamén ocorre con frecuencia. Así a UFE *ein Urteil Aufheben*, equivalente semántico da unidade española *casar una sentencia*, aparece en 50 dos 53 casos nos que está reflectida no corpus alemán dentro dunha mesma fórmula supraoracional fixa. Dentro desta fórmula a UFE está recollida invariablemente en voz pasiva:

- (3) *Auf die Revisionen der Staatsanwaltschaft wird das Urteil des Landgerichts Trier vom 3. Juni 2008 mit den Feststellungen aufgehoben* (3 StR 45/08)

É precisamente esta característica formularia da linguaxe especializada a que leva a Gouadec (1994: 64) a considera-las unidades fraseolóxicas como cadeas de caracteres especializadas formadas por elementos variables e invariables que asumen o carácter dunha “matriz” representativa dun dominio. Este carácter matricial permítelle a Gouadec considera-la fraseoloxía como un paradigma que posibilita, en función da capacidade destas unidades para aceptar substitucións e conmutacións dalgún dos seus elementos integrantes, a identificación dos seus distintos graos de fixación semántica e sintáctica. A nosa análise dos corpus español e alemán permitiunos constatar que a maioría das UFE se atopan inseridas dentro doutras unidades fraseolóxicas supraoracionais como as que describe Gouadec, e que, como mostran os exemplos anteriores, é precisamente en función da súa inserción dentro destas fórmulas supraoracionais que as UFE presentan unhas ou outras variacións sintácticas e transformacionais.

Polo tanto, se dende a perspectiva terminolóxica se consideraba as UFE como o ambiente do termo, podemos considerar que as “fórmulas supraoracionais estereotipadas”, que se veñen propoñendo dende a perspectiva tradutolóxica, constitúen o contexto habitual das UFE dentro dos textos especializados, xa que en virtude da súa inserción dentro destas UF maiores as combinacións verbonominais presentan unhas posibilidades transformacionais concretas. Na nosa opinión, estas unidades fraseolóxicas maiores deberían ser obxecto de estudo en futuras investigacións, de maneira que se poida presentar unha clasificación e caracterización delas que permita o seu axeitado tratamento nas diferentes obras lexicográficas e terminográficas.

6. Conclusións

O obxectivo deste traballo foi o de facer un repaso sobre os aspectos teóricos e aplicados da fraseoloxía especializada que, aínda que fosen estudados por varios autores nos últimos anos, seguen sendo moi debatidos.

Neste sentido, revisámo-las distintas definicións e denominacións das UFE e identificámo-la súa delimitación en relación con outras unidades poliléxicas, como as UTS, para as que non existen criterios claros de diferenciación, sobre todo cando o

núcleo verbal da UFE se atopa nominalizado. Así mesmo, revisámo-las diferentes tendencias na descrición e caracterización das unidades fraseolóxicas especializadas. Neste sentido identificamos tres tendencias diferentes que se poden agrupar en dúas formas de concibi-las UFE:

- As caracterizadas como sintagmas xa sexan nominais, verbais, adxectivas ou preposicionais; (fraseoloxía xeral e teoría da terminoloxía).
- As caracterizadas como frases ou fórmulas típicas de determinado ámbito (modelos descritivos destinados á tradución ou redacción de textos especializados).

Estas dúas grandes concepcións do concepto UFE caracterízanas como unidades fixas ou semifixas, frecuentes e específicas dun determinado ámbito especializado. Pero distínguense en relación coa aplicación de criterios sintácticos e semánticos, así como nas propostas para a súa descrición.

Finalmente, puidemos comprobar que nun tipo textual tan estereotipado como as sentenzas, as variacións sintácticas dunha UFE están moi relacionadas con determinadas unidades fraseolóxicas supraoracionais nas que as UFE suboracionais están inseridas a modo de invariables.

Somos conscientes de que os resultados obtidos con este estudo só son aplicables ó tipo de texto escollido para a creación dos corpus, e que en futuras investigacións sería interesante compara-los resultados obtidos da análise das UFE contidas nunha sentenza, coas variacións sintácticas e paradigmáticas que mostran esas mesmas unidades en tipos de texto diferentes, xa que os aspectos comunicativos dos textos inflúen no grao de variación e no uso das UFE.

Por último, queremos destacar tamén que en próximas investigacións queremos afondar máis na descrición e clasificación das unidades supraoracionais nas que as UFE están inseridas, de modo que poidamos ofrecer un catálogo de fórmulas nas que cada UFE é susceptible de ser inserida.

7. Referencias bibliográficas

- ALONSO RAMOS, Margarita (1993): “Hacia una definición del concepto de colocación: de J. R Firth a I. A Mel’cuck”, en *Revista de lexicografía*, vol. 1, 9-28.
- BENSON, Morton (1985): “Collocations and Idioms”, en ILSON, R. (ed.): *Dictionaries, lexicography and language learning*. Oxford: Pergamon, 61-68.
- BEVILACQUA, Cleci (1996): “Do domínio jurídico-ambiental: proposta de critérios para seleção e tratamento de unidades fraseológicas”, en *Actas del Primer Congreso Iberoamericano de Terminología: Terminología, Ciencia y Tecnología*. México: Riterm, 34- 50
- (1999): *Unidades fraseológicas especializadas: estado de la cuestión y perspectivas*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.

- (2004): *Unidades fraseológicas eventivas: descripción y reglas de formación en el ámbito de la energía solar*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- BUSSE, Dietrich (2002): “Wortkombinationen”, en CRUSE, Alan.; HUNDSNURSCHER, Franz; JOB, Michael; LUTZEIER, Paul (eds.): *Lexikologie. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen*, 1. Halbband. Berlin / New York: De Gruyter, 408-415.
- CABRÉ CASTELLVÍ, María Teresa (1993): *La terminología, teoría, metodología, aplicaciones*. Barcelona: Empuries.
- CABRÉ CASTELLVÍ, María Teresa; ESTOPÁ BAGOT, Rosa; LORENTE CASAFONT, Mercè (1996): “Terminología y fraseología”, en *Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología: Terminología, Ciencia y Tecnología*. México: Riterm, 34- 50.
- CORPAS PASTOR, Gloria (1996): *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- DIN 2342 (1994): *Begriffe der Terminologielehre. Deutsches Institut für Normung*: Berlin.
- FLEISCHER, Wolfgang (1982): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- GONZÁLEZ REY, María Isabel (2002): “Contribución a una reflexión sobre las colocaciones”, en VEIGA, Alexandre; GONZÁLEZ PEREIRA, Miguel; SOUTO GÓMEZ Montserrat (eds.): *Léxico y gramática*. Lugo: Tris Tram, 155-171.
- GOUADEC, Daniel (1994): “Nature et traitement des entités phraséologiques. Terminologie et phraséologie. Acteurs et aménageurs”, en *Actes du deuxième Universitè d’Automne en Terminologie*. Paris: La Maison du Dictionnaire, 164-193.
- GRÉCIANO, Gertrud (1993): “Vers une modélisation phraséologique: acquis et projets d’EUROPHRAS”, en *Terminologies Nouvelles* 10, 16-22.
- (1995): “Fachphraseologie”, en METRIECH, H. et alii: *Rand und Band. Abgrenzung und Verknüpfung als Grundtendenzen des Deutschen*. Tübingen: Narr, 183-195.
- HAUSMANN, Franz Joseph (1990): “Le dictionnaire de collocations”, en HAUSMANN, Franz Joseph (ed.): *Wörterbücher: ein internationales Handbuch zur Lexicographie*. Berlin / New-York: De Gruyter, 1010-1019.
- HEINE, Antje; WOTJAK, Barbara (2005): “Überlegungen zur Abgrenzung und Beschreibung von verbalen Wortverbindungen (Wortidiome, Funktionsverbgefüge, Kollokationen): Vorleistungen für die (lerner-)lexikographische Praxis”, en *Zeitschrift „Deutsch als Fremdsprache“*, 3/2005, 143-165.
- HÖHNHOLD, Ingo (1993): “Terminologisch relevante Phraseologie in Fachtexten”, en *Terminologie et traduction* 2-3, 251- 270.
- ÍRSULA PEÑA, Jesús (1994): *Substantiv-Verb- Kollokationen, kontrastive Untersuchungen Deutsch-Spanisch*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- KJAER, Anna Lise (2007): “Phrasemes in Legal texts”, en BURGER, Harald et alii (eds.): *Phraseology, Phraseologie: Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen forschung*, vol.1. Berlin / New York: De Gruyter, 506-516.
- KOIKE, Kazumi (2001): *Colocaciones léxicas en el español actual: estudio formal y léxico semántico*. Madrid: Universidad de Alcalá.
- LAINÉ, Christine et alii (1992): “La phraséologie - nouvelle dimension de la recherche terminologique. Travaux du module canadien du RINT”, en *L'Actualité terminologique* 25, 5-9.
- LORENTE CASAFONT, Mercè (2001): “Terminología y fraseología especializada: del léxico a la sintaxis”, en GUERRERO, Gloria; PEREZ LAGOS, Luis (eds.): *Panorama actual de la terminología*. Granada: Comares, Colección Interlingua, 30, 234- 289.
- ROBERTS, Roda P. (1995): “Identifying the Phraseology of LSPs”, en *ALFA* 7/8, 61-73.
- RUIZ GURILLO, Leonor (2002): “Compuestos, colocaciones, locuciones: intento de delimitación”, en VEIGA, Alexandre; GONZÁLEZ PEREIRA, Miguel; SOUTO GÓMEZ Montserrat (eds.): *Léxico y gramática*. Lugo: Tris Tram, 327-339.
- SANDRINI, Peter: (1996): “Terminologearbeit im Recht. Deskriptiver, begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers”, en *IITF Series* 8. Wien: TermNet.
- TABARES PLASENCIA, Encarnación (2008): “Ausgewählte Übersetzungsprobleme der juristischen Fachphraseologie. Vergleich Deutsch-Spanisch”, en *Actas del Congreso Europhras 2008* (Helsinki 13 al 16 agosto), 245-258.